

ФРАНКОЗНАВЧА ПАРАДИГМА МИХАЙЛА ВОЗНЯКА

У статті на широкому фактографічному матеріалі вперше систематизовано франкознавчу діяльність М. Возняка – наукову, організаційну, пошукову, реноваційну. Розглянуто етапи становлення літературознавчої школи академіка, проаналізовано прижиттєві контакти М. Возняка з І. Франком, сукупність франкознавчої дослідницької та організаційної праці фундатора цієї галузі в українській науці, видозміни й форми його філологічного інструментарію, історичне місце та роль дослідника в освоєнні мистецького й інтелектуального спадку І. Франка в конкретних виявах та концепціях.

Ключові слова: І. Франко, М. Возняк, франкознавча школа, рецензія, синтетична монографія.

Oksana Penkovska. Franko paradigm of Mykhailo Voznyak

The article, based on the wide range of factual material, systematizes all activities of M. Voznyak concerning I. Franko's heritage: literary studies, organizational work and searches. The rise of the research school of the academician has been reviewed in its stages. The author analyzes lifetime contacts of M. Voznyak and I. Franko, M. Voznyak's efforts made for establishing Franko studies as a separate research branch, modifications and forms of his philological tools, the scholar's personal contribution within this branch in its specific manifestations.

Key words: I. Franko, M. Voznyak, Franko studies, review, integrated study.

“Різноманітна й напорчуд плідна організаційно-наукова діяльність академіка Возняка у вивченні спадщини найбільшого після Шевченка українського письменника, його власна колосальна продукція з її високим науковим рівнем, виховання франкознавчих кадрів і накреслення перспектив дальших досліджень – усе це дає нам повне право іменувати академіка Михайла Возняка фундатором українського франкознавства” [13, 256-257], – так точно окреслив коло франкознавчих студій ученого його учень Іван Денисюк. Власне, це й дає змогу визначити тему нашої розвідки як “франкознавчу парадигму”, адже саме Денисюк рельєфно вказав на дуже різноаспектну дослідницьку діяльність Возняка в цій галузі філології (наукову, організаційну, пошукову, реноваційну, популяризаторську, розвиток і виховання учених-франкознавців, перспективне планування франкознавчих студій та інституцій і т. д.). Парадигма – багатозначний термін, який залежно від контексту може бути й суто філософським поняттям, що характеризує сферу вічних ідей як прототип, зразок, чи ж систему форм, уявлень та цінностей одного поняття, що відображають його видозміну, історичний шлях заради досягнення ідеального поняття¹. В епістемічному плані (епістема – абсолютне знання; епістемологія або ж гносеологія – вивчення проблем своєрідності передумов пізнання. – О. П.) парадигма – це сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що виступають як зразок наукової діяльності. У соціальному – парадигму можна характеризувати через конкретне наукове співтовариство її прихильників, цілісність і межі якого вона визначає. “У поетиці, зокрема у мові художньої літератури, слово розглядається як парадигма контекстів, тобто конкретних вживань лексеми в її синтагматичних зв'язках” [21, 180]. Отож саме сукупність франкознавчої дослідницької та організаційної праці Михайла Степановича Возняка (1881–1954) – фундатора цієї літературознавчої галузі в українській науці, видозміни й форми його дослідницького інструментарію, історичне місце та роль в освоєнні мистецького й інтелектуального спадку І. Франка в конкретних виявах та концепціях, у “синтагматичних” зв'язках та контекстах і стало основним об'єктом наукового опрацювання в цій розвідці.

¹ Термін “парадигма” у філософію науки вперше ввів позитивіст Густав Бергман, однак справжній пріоритет у його використанні й поширенні належить Томасові Куну. У книзі “Структура наукових революцій” (1962) Кун говорив про можливість виокремлення двох основних аспектів парадигми: епістемічного й соціального.

Парадигма наукових зацікавлень навіть раннього Возняка дуже широка. Він досліджував стародруки, полемічну літературу XVI–XVII ст., історію становлення й розвитку українського театру, зародження й функціонування старослов'янської мови як літературної, перші граматики української мови, фольклор. Упродовж усього свого наукового життя Возняк виявляв пристрасну увагу до новинок спеціальної літератури зі згаданих галузей знань і систематично їх рецензував. Саме з рецензії розпочалася його дослідницька робота, коли молодий учений 1907 р. “опублікував відгук на працю І. Свенціцького “Обзор сношений Карпатской Руси с Россией в первую половину XIX в.” [3, 100]. М. Вальо звернула увагу на пошуковий і полемічний, а не суто констатувальний характер рецензій Возняка, наголошуючи на особливій цінності та трудомісткості тих із них, у яких автор удавався до текстологічного аналізу. До останніх слушно зараховано публікацію “До історії видань Івана Франка” (1949) [3, 101-102].

Значні здобутки Возняка у вивченні та популяризації спадщини “Руської трійці”, зокрема М. Шашкевича, відзначив Н. Федорак: “<...> Досі найповнішим виданням його (М. Шашкевича. – О. П.) писань – і оригінальних, і перекладних – залишається те, яке підготував ще до 100-літнього ювілею майбутній академік Михайло Возняк і яке побачило світ у Львові 1912 року як окремих “Збірник фільольогічної секції Наукового Товариства імені Шевченка” [31, 14]. Виданню “Писання Маркіяна Шашкевича” (Збірник Фільольогічної секції Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів. – Т. XIV. – 294 с.), що його підготував Возняк, передувала розвідка “Маркіян Шашкевич як фольклорист” (1911). Власне, уже тоді розпочались безпосередні контакти Возняка з І. Франком. Варто назвати одну з перших помітних Франкових оцінок-рецензій діяльності Возняка, а саме згадану вище шашкевичезнавчу [32, т. 38, 500-502], у якій класик особливо вирізняв із-поміж інших “молодих рутеністів” (Я. Гординського й М. Тершаковця. – О. П.) майбутнього франкознавця за працьовитість і скрупульозну наукову “методу”, що відіграло важливу роль у житті молодого вченого.

Докладно проаналізовано прижиттєві контакти Франка й Возняка у статті М. Легкого [18, 202-208], де досліджено також полемічні вузли, відгуки й рефлексії письменника про молодшого колегу, залучено великий фактографічний матеріал. Автор статті згадав той факт, що Франко одним із перших відгукнувся про наукові публікації Возняка, завважив активність молодого вченого, загалом схвально оцінив його дебютні наукові розвідки, однак статтю “Життя і значення Івана Франка” (1913) зганив за фактологічні і стильові похибки. Про цю рецепцію М. Легкий пише так: “Отже, І. Франко високо поцінував ранні літературознавчі студії М. Возняка, вважав їх цінними здобутками науки про літературу та фольклор, стежив за розвитком його таланту. У діалозі представників старшої й молодшої генерацій голос молодого вченого лунав чітко й упевнено. Полеміку з боку І. Франка викликали окремі фактичні неточності й помилки, що їх припускався М. Возняк і що стосувалися насамперед біографії поета” [18, 207].

Цей епізод у науковій долі вченого став знаменним, адже після суворої, але справедливої критики до опрацювання цієї проблематики (спадщини письменника) дослідник повернувся лише в середині 20-х рр. ХХ ст., коли визнання наукової громадськості здобули праця над тритомною історією української літератури, студії з давньої української літератури, творчості М. Шашкевича й Т. Шевченка. “Опублікувавши ще в 1913 розвідку, присвячену Франкові, вчений протягом усього життя досліджував його творчість, що дозволило йому надрукувати ряд невідомих на той час творів письменника

і написати велику кількість статей, рецензій, монографічних досліджень (друкована франкіана М.С. Возняка налічує до 130 позицій, неопублікована – до 50) [3, 102]. Цей дослідник перший збагнув та відзначив універсальність генія І. Франка, виняткову вагу його діяльності в українському літературному процесі та необхідність комплексних студій спадщини великого мислителя. Глибинне розуміння предмета йшло від того, що молодий учений формував свій інструментарій у безпосередньому спілкуванні із самим письменником, вивчаючи й рецензуючи деякі його праці. В українському літературознавстві Возняк також подав перші синтетичні монографії про життя і творчість класика. Етюдами до розвідок такого типу І. Денисюк уважав возняківські брошури “Життя і значення Івана Франка” (Львів, 1913), “Пам’яті Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону” (Відень, 1916). Завдання та перспективи франкознавства окреслено у Возняковій публікації до десятиріччя з дня смерті письменника (На порозі студій над І. Франком // *Діло*. – 1925. – № 18). У її назві зафіксовано первісність етапу цієї галузі, а в самій розвідці започатковано термін “франкознавство” [13, 256-257]. Значно пізніше Возняк видав монографію про свого вчителя під назвою “Титан праці” (Львів, 1946). Автор розвивав, доповнював та вдосконалював монографію до кінця свого життєвого шляху, тож наступна книга – “Велетень думки і праці: Шлях життя і боротьби Івана Франка” (Львів, 1958) – вийшла вже після його смерті. На думку І. Денисюка, вона “була синтезом евристичних пошуків дослідника, його історико-генетичного підходу до тексту та ідейно-художньої інтерпретації твору на тлі життя і суспільно-політичної боротьби автора” [13, 256-257].

Повертаючись до перших франкознавчих спроб М. Возняка, зауважимо, що багато його публіцистичних характеристик стали хрестоматійними, своєрідними кліше-метафорами, однак залишаються продуктивними й досі: “Від смерті Шевченка поза Михайлом Драгомановом ніхто з Українців не здобув собі більшого імени на всіх українських землях, як в австрійській, так і російській Україні, ні один із українських письменників поза Шевченком не має такого розголосу межи чужими, славянськими та неславянськими народами, як др. Іван Франко. А вже найбільше популярне ім’я д-ра Франка в галицькій Україні. Вдумчивий вихованець середньої школи бере собі за приклад “Бориса Граба”, одушевляється чарівними сценами громадського життя карпатської Русі XIII ст. в “Захарі Беркуті”. ...Схоплені з дійсного життя “Звір’ячий бюджет” та інші. Чотири десятки літ минає в 1913, як др Франко виступив перший раз на літературнім полі, а про своє жите, про свою працю і змагання за той час може з найбільшим правом сказати до українського народу: Я весь вік свій, весь труд тобі дав У незломнім завзяту, Підеш ти у мандрівку століть З мого духа печатю” [5, 6]. “...Мій український патріотизм се не сентимент (чулисть), не народна гордість, то тяжке ярмо, вложено долею на мої рамена. Можу здригатися, можу тишком проклинати долю, що вложила мені на рамена се ярмо, але скинути його не можу, не можу шукати іншої вітчизни, бо я став би підлим оглядом власної совісти...” [5, 23]. Докладний життєпис Франка, його рефлексії про школу, гімназію та університет в інтерпретації молодого вченого 1913 року не викликали повної сатисфакції у зрілого письменника. Головно, його претензії (крім деяких фактичних неточностей опису життя й публікації текстів) стосувалися тих сторінок брошури, де було охарактеризовано педагогів Франка і якість освіти. “Про тенденційну соціологізацію, художній вимисел ранніх оповідань про школу, що було зумовлено світоглядом та політичними поглядами митця кінця 70-х – середини 80-х років, свідчать Франкові тексти, які він написав у 1912–1913 рр. (“Причинки до автобіографії”, “Спомини із моїх гімназійних часів”, “В інтересі правди”) у відповідь на спробу біографів

(І. Юцишин, С. Єфремов, М. Возняк) подати історію його життя на основі художніх творів” [25, 94]. Усе ж таки інформація у брошурі Возняка “Життя і значення Івана Франка” була особливо цінною, бо її міг верифікувати ще сам письменник. Із цієї праці Возняка стали відомими широкому загалу перипетії студентського життя Франка, участі в часопису “Друг” та “Академічному кружку”; перші публікації творів, вплив М. Драгоманова та ін. “...Зворот Франка до поглядів Драгоманова зазначився уже в повісти Франка “Петрії і Добошуки”, в якій при кінці піднесено вагу читалень і господарських спілок” [5, 10], – писав М. Возняк. Власне, ця його праця – одна з перших науково-популярних біографій, із якої читач дізнався правду про арешти Франка, історію створення більшості його прозових і драматичних текстів, поетичних збірок, редакторську діяльність, обставини громадського та особистого життя. Літературно-критичного аналізу письменницьких текстів у брошурі Возняка практично немає, а опис зведено до пафосного констатування та загальників-кліше: “Працював Франко на всіх можливих полях літератури...” [5, 26].

Також, головню, фактографічне значення має хронологічно наступна розвідка Возняка (“Пам’яті Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону”), що складається з п’яти розділів; у кожному з них ідеться про певний період життя класика, його творчість та світобачення. Як і в попередній публікації, Возняк описує й систематизує відомі й невідомі загальні факти із життя і творчості мислителя, лише подекуди вдаючись до авторського аналізу змісту і структури художніх творів: “В оповіданнях Франка пересувається перед очима читача ряд героїв: дитина, жінка, мужик, Жид, злодій, арештант, та в усіх них старається Франко віднайти божу іскру” [10, 25].

Ще одна монографія Возняка про Франка – “Титан праці” – датована 1946 роком. За тридцять літ наукової діяльності дослідник виробив свій стиль аналізу й синтезу літературного процесу та творчості окремих митців, зокрібна Франка. На перешкоді справді об’єктивного наукового аналізу в цій розвідці стояли ідеологічні цензурні рамки, у які потрапив автор за часів совєтської окупації. Тому тут так помітні виразні “каменярські” акценти в доборі матеріалу про класика: біографічні відомості про життєвий і творчий шлях І. Франка, етапи його формування як особистості та вплив навколишнього середовища на творчість майбутнього письменника (три арешти, розчарування в коханні, провал доцентури, співпраця з українськими та закордонними виданнями, участь у депутатських виборах до парламенту тощо). М. Возняк подає історію видання Франкових творів, обставини та життєві ситуації з дитинства та молодечих років, які письменник змалював в автобіографічних оповіданнях (“Олівець”, “Малий Мирон”, “На дні” та ін.), докладно висвітлює співпрацю літератора із “Зорею” та “Kurjerom Lwowskim”, роботу в якому Франко називав “працею в наймах у сусідів” [11, 74].

Наступні монографії з’явилися 1955 року. “Нариси про світогляд Івана Франка” (Львів, 1955. – 193 с.) складаються із трьох розділів. Перший – “Автобіографічний елемент в оповіданні Франка “На дні”. Ця “суспільно-психологічна студія”, уважає М. Возняк, має прототипом самого письменника, але дискусійним залишається питання, якою мірою автобіографічний цей твір. Літературознавець досліджує уривки, що змальовують несподівані перешкоди на шляху першого любовного почуття Франка (до Ольги Рохкевич, названої в оповіданні Ганею) [8, 9]. Щоб підтвердити правдивість фактів, М. Возняк використовує матеріали листування юнака з коханою. Назва другого розділу – “Перший наддністрянський прогресивний журнал”. Тут подано відомості про “Громадський друг” та участь І. Франка в цьому часопису. У третьому розділі на основі документів 1878–1881 рр. ідеться про формування світогляду письменника.

М. Возняк проводить думку про те, що Франко визнавав вплив російської літератури, зокрема творів Льва Толстого та Івана Тургенєва, а також Еміля Золя на його світобачення й вибір реалістичного напрямку у творчості [9, 145].

Варто завважити той факт, що дослідник в останні роки перебував під постійним ідеологічним та цензурним тиском. "...Закриті видавничі рецензії і категоричні висновки редакторів у справі видання ряду книг М. Возняка, підготовлених ним до відзначення 100-літнього ювілею І. Франка (таких, як "Іван Франко популяризатор передової російської літератури", "З життя і творчості Івана Франка", "Велетень думки і праці" та ін.), аж кричать про нечувану у своєму лицемірстві видавничо-рецензійну цензуру, якої зазнавали всі без винятку рукописи опального академіка, подані до республіканських видавництв" [28, 535], – аргументовано твердив М. Нечиталюк.

Друге із черги монографічне видання М. Возняка 1955 року було надруковане в Києві (Возняк М. З життя і творчості Івана Франка. – К., 1955. – 303 с.). Над цим збірником автор працював в останні місяці свого життя, будучи вже тяжко хворим. У статті, відібрані для збірника, він вносив чимало змін і доповнень, але не встиг повністю викінчити компіляцію своїх розвідок. Зокрема, остаточно не опрацьована вперше надрукована тут стаття "Франкова книжечка для робітників "Про працю", а також розвідки про письменника як фольклориста. Безперечна цінність компендіуму в багатому фактичному матеріалі, однак помітне певне ідеологічне перенаголошення попередніх праць, закономірна, на жаль, зумовлена ідеологічним пресом, самоцензура. Збірник містить 18 розділів, у яких висвітлено багатогранну діяльність класика.

Остання із черги франкознавча студія академіка має назву "Велетень думки і праці" (К., 1958. – 401с.) та містить характеристичну передмову від видавництва: "Книга М. Возняка є цікавою спробою монографічного дослідження життя і творчості одного з найвидатніших після Шевченка письменників в українській класичній літературі. У ній в багатющому фактичному матеріалі розкривається весь життєвий і творчий шлях великого Каменяра. Автор показує Франка в складній суспільно-політичній і літературній обстановці; як видатного політичного діяча, палкого публіциста і журналіста, талановитого поета і вченого. В основі композиції монографії лежить хронологічний принцип. Робота Возняка дещо перенавантажена цитатним матеріалом, місцями не має чітких висновків і узагальнень; в ній мало приділено уваги аналізу художньої творчості І. Франка" [4, 3]. Книжка складається із семи розділів і презентує популярний у літературознавстві 2-ї пол. ХХ ст. біографічно-творчий нарис із розлогим залученням допоміжних літературознавчих компонентів: першодруків, епістолярію, архівних та журнальних матеріалів.

Оцінка останньої монографії академіка, що її дали укладачі в передмові до видання роботи М. Возняка ("дещо перенавантажена цитатним матеріалом, місцями не має чітких висновків і узагальнень; в ній мало приділено уваги аналізу художньої творчості І. Франка". – О. Л.) лише частково відповідає дійсності й зумовлена свідомим вибором автора: в умовах ідеологічного цензурування дати якомога більше фактажу із життя й доробку мислителя. Частково цю думку підтвердив І. Денисюк, котрий так писав про свого вчителя: "Щодо художніх текстів франкіани, то наш дослідник основну свою увагу зосередив на первісній стадії їх вивчення, опрацьовуючи проблему едиторських принципів" [15, 48-60]. "Евристичний хист він реалізував у пошуках генезису твору. Лише в синтетичних монографіях ученого є спроба проникнення в серцевину художнього тексту на рівні проблематики і рідше – поетики твору" [13, 255-256].

Також треба відзначити піонерську роль М. Возняка в організації наукового франкознавчого щорічника. За почином академіка та за безпосередньої участі вийшло 5 перших випусків, де його статті були найвагомішими, а публікував він їх по декілька в одному номері. Збірник не перестав виходити до наших днів, хоча зазнав різних модифікацій. Упродовж десятиліть учений готувався до написання синтетичних праць про класика, публікував його невідомі твори, реконструював їх (“Лель і Полель”, “Не спитавши броду”, “Іригація”, “Гутак”). “Аналізуючи франкознавчу спадщину Возняка, ми бачимо глибоко усвідомлену концепцію стадіальності у спорудженні задуманого монументального “храму” франкознавства, <...> Возняк здійснює понад 80 публікацій невідомих франківських матеріалів – текстів художніх творів, статей, листів” [14, 21], – такою влучною літературознавчою метафорою окреслив цю діяльність І. Денисюк, відзначивши й роль ученого у відновленні життєписних фактів письменника, з’ясуванні обставин появи та публікації багатьох художніх і публіцистичних творів, вагомого набутку для формування системної бібліографії його спадщини. Особливе місце в колі наукових інтересів посідають студії над сатирою класика, адже саме академік “<...> визначив місце Франкової сатири у творчій спадщині письменника, кваліфіковано проаналізував багато його творів різних жанрів – памфлетів, сатиричних комедій, поем, оповідань, епіграм тощо. М. Возняк визнавав за Франком неабиякий його внесок в розробку теорії сатири й гумору, в обґрунтування питання про органічний зв’язок літературної і народнопоетичної сатири” [1, 42].

Автентичні архівні матеріали були визначальними для комплексного освоєння спадщини письменника. Важливим здобутком Возняка стала публікація “Листування з Ольгою Рощкевич”, а також епістолярію Франка із Климентиною Попович. Епоху, історичний колорит, генезу творів та особливості тривання загальнонаціонального культурного процесу в Україні кінця XIX – початку XX ст. і місце в ньому цього діяча розкривають возняківські публікації листів оточення класика (А. Чайковського, К. Устияновича, О. Білінської, М. Коцюбинського, Е. Ожешко, Олени Пчілки та ін.). Вагомою подією в науковому житті України стала повна збірка листів І. Франка та М. Драгоманова (1877–1895) – видання Комісії Західної України Всеукраїнської Академії Наук (Київ, 1928). У “Передньому слові”, яке підписали академіки М. Грушевський та К. Студинський, зазначено: “Наш шановний товариш Михайло Степанович Возняк взяв на себе велике діло пієтизму до сих двох корифеїв західньо-українського життя: за автографами Наукового Товариства ім. Шевченка і Українського Національного Музею він провірив Франкову збірку [Франко сам у 1906–1908 рр. видав епістолярій Драгоманова. – О. П.] і доповнив її листами Франка до Драгоманова, а також і деякими листами Драгоманова, що не ввійшли до Франкового видання” [20, 560]. Перевидання 2006 р. цих “документів епохи” [20, 6] повернуло в активний науковий ужиток унікальний корпус листування двох чільних постатей нашої культури, без чого неможливо якісно досліджувати ні розвиток літературного процесу в Україні останньої чверті XIX ст., ні національний поступ того часу.

У контексті загальної франкознавчої проблематики особливе місце в діяльності М. Возняка посідає підготовка й видання спадщини письменника, про що вчений висловлював думку ще за життя класика, маючи на увазі повне зібрання творів. Дослідник ґрунтовно вивчив франківські концепції історії української літератури на основі опублікованих і недрукованих матеріалів. Урешті, повернувшись українській культурі багато невідомих та забутих текстів Франка і про Франка. В оригінальному, аналітичному та по-доброму тенденційному “Післяслові” М. Нечитайюка до другого видання Вознякової “Історії української

літератури” міститься багато подробиць наукового життя академіка в 40–50-х рр., зокрема детально описано факт відсторонення Возняка від видання 20-томника Каменяра. “На ґрунті редагування творів І. Франка відбувся конфлікт між М. Возняком і дирекцією київського інституту літератури, а точніше тодішнім директором інституту академіком О. І. Білецьким. Це сталося після того, коли М. Возняк виступив у “Віснику Академії наук УРСР” (К., 1951. – № 7. – С. 48-51) зі статтею “Про принципи видання творів Івана Франка”. По суті, зіткнулися дві школи в українському літературознавстві: науково-академічна школа західноєвропейського зразка (М. Возняк) і науково-популярна практика текстологічних видань спадщини українських класиків (О. Білецький). Цей “академічний конфлікт” між двома визначними вченими України долив масла до того вогню переслідувань, який роздухували Львівські обласний і міський комітети компартії України навколо особи М. Возняка за те, що академік офіційно не відмовився у 1946 на загальних зборах інтелігенції м. Львова від своїх “помилко”, а точніше від своєї “Історії української літератури”, якою нібито “спекулювали бандерівці” у своїх антирадянських прокламаціях” [7, 535-536], – писав учень академіка. У звіті Возняка як керівника академічного підрозділу від 19 серпня 1944 р. (“Тематика Львівської Філії Інституту української літератури ім. Т.Г. Шевченка”) стверджено: “Під моїм керівництвом приготовано до друку двадцять томів писань Івана Франка, і по різних перипетіях із поправками помилок, переробками недоладок приготовленого я прочитав, сконтролював і підписав двадцять томів до друку. Наскільки мені відомо, вийшли в світ усього два томи, але й вони, мабуть, знищені воєнною хуртовиною. Таким чином, перед Львівською Філією Інституту літератури виринає питання, що задумала зробити Академія наук із вислідами її праці перед вітчизняною війною: чи доведеться їй далі працювати над Франком і над чим саме, чи треба буде приступити до праці над іншими темами, в першій мірі про західноукраїнських письменників, і на теми, цілком яких було б і зв’язати найтісніше західноукраїнські землі з її материком. <...> Виникає також питання, чи не подумати б про повне видання писань Франка, себто не тільки його творів із красного письменства та його літературно-критичних і літературно-історичних праць, але взагалі всіх його творів, отже, крім тих, що увійшли до ювілейного видання, всієї його наукової, публіцистичної і т. д. спадщини” (ІЛ. Ф. 29. №670 машинопис). Отже, до кінця 1940 р. було попередньо скомпоновано, обговорено та вчитано величезний корпус доробку Франка, який зник під час Другої світової, але, безумовно, став базою наступного ювілейного видання 1955 – 1956 рр. Як зазначила історик Леся Клебан, в умовах німецької окупації вчений не припинив франкознавчих досліджень [17, 235]; у роки війни академік і далі контактував із Наддніпрянською Україною. Зокрема, з Харківським університетом, звідки отримував матеріали першого видання Франка в тамтешньому приватному кооперативному видавництві “Рух”, що його зладив упродовж 1924–1929 рр. у 29 томах Іван Лизанівський. Також Л. Клебан слушно зазначає, що, крім, власне, популяризації спадщини класика, окупаційна радянська влада мала ідейно-політичну мету. На цьому ґрунті й виникали конфлікти між, умовно кажучи, львівською і київською літературознавчими школами, що були зумовлені “некерованістю” галицьких учених, зокрема – Возняка.

Відома дослідниця Франка (зокрема, його архіву – О. П.) Галина Сварник вважає фундаментом для цього ювілейного зібрання творів праці львівських учених та пише: “Як ми вже підкреслювали, видання насправді вже давно було підготоване і лише необачна публікація тому з такими творами Франка, як “Не пора...” та відкритий протест Михайла Возняка у “Віснику Академії Наук” спричинили необхідність змінити концепцію видання й додати кілька

томів суспільно-політичної спадщини Франка” [30, 421]. Офіційним приводом до відсторонення керівника вказували його концепцію мовного редагування текстів, в основі якої академік бачив принцип незмінного відтворення доробку мислителя (за винятком етимологічних текстів) у науковому опрацюванні як історично-літературних документів. Натомість масові чи популярні видання Франка для широкого загалу хотів подавати мовою, наближеною до сьогодення з урахуванням індивідуального колориту мови письменника. Звісно, що “перемогли” офіційні київські підходи, які у Львові підтримав В. Сімович. Детально текстологічні принципи Возняка-видавця та “реститутора” дослідила Ярослава Мельник (див.: [23]).

Отже, парадигма наукових зацікавлень ученого дуже різнопланова, проте свою увагу науковець, головню, зосередив на дослідженні життя та творчості Каменяра. Саме Возняк увів у філологічну науку новий термін “франкознавство”, чітко окреслив завдання та перспективи розвитку цієї галузі. Франко був першим критиком та рецензентом ранніх праць М. Возняка, і це мало вагомий вплив на подальшу наукову діяльність молодого вченого. Студії 1910–1920 рр. позначені національно-патріотичним пафосом в оцінці спадщини класика, інтерпретаційною свободою. Цензурні рамки 1940–1950 рр. зумовили той факт, що академік зосередився на дослідженні едиторських принципів Франкових художніх текстів, реалізовував дослідницький хист у пошуку джерел, історії та обставин написання й публікації творів. У синтетичних монографіях ученого простежуємо зразки скрупульозного мікроаналізу письменницьких текстів на рівні проблематики й поетики твору. Також треба відзначити організаційну активність М. Возняка як публікатора й реноватора невідомої спадщини Франка, провідну роль у підготовці 20-томного видання його творів, науковому опрацюванні архіву, що нині зберігається в Києві.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Білецький Ф.* Сатира Івана Франка в дослідженні М. Возняка // *Академік М. Возняк і розвиток української національної культури. Тези. Наукові читання.* – Л., 1990. – 105 с.
2. *Бродик З.* З історії книжкової колекції Михайла Возняка // *Записки ЛНБ ім. В. Стефаника.* – Л., 2005. – С. 458–463 (526 с. заг. к-сть ст. збірника).
3. *Вальо М.* Академік М.С. Возняк і книга // *Формування і використання бібліотечних фондів.* – К.: Наук. думка, 1984. – 159 с.
4. *Возняк М.* Велетень думки і праці. – К., 1958. – 403 с.
5. *Возняк М.* Життя і значення Івана Франка. – Л., 1913. – 93с.
6. *Возняк М.* З життя і творчості Івана Франка. – К., 1955. – 303 с.
7. *Возняк М.* Історія української літератури. – Л., 1994. – Кн. 2. – 559 с.
8. *Возняк М.* На порозі студій над І. Франком // *Діло.* – 1925. – № 18.
9. *Возняк М.* Нариси про світогляд Івана Франка. – Л., 1955. – 193 с.
10. *Возняк М.* Пам’яті Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. – Відень, 1916. – 93 с.
11. *Возняк М.* Титан праці. – Л., 1946. – 93 с.
12. *Гнатюк М.* Михайло Возняк і його “Історія української літератури”. Передмова // *Возняк М.* Історія української літератури. – Львів, 1992. – Книга 1. – С. 3–30.
13. *Денисюк І.* М. Возняк – фундатор українського франкознавства // *Денисюк І.* Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. – Л., 2005. – Т. 2. – 528 с.
14. *Денисюк І.* Патріот і жрець науки // *Академік М. Возняк і розвиток української національної культури. Тези. Наукові читання.* – Львів, 1990. – 105 с.
15. *Денисюк І.* Про принципи видання творів І. Франка // *Вісник АН УРСР.* – К., 1951. – С. 48–60.
16. *Клебан Л.* Наукова та громадська діяльність Михайла Возняка (1881–1954): автореф. дис. ... канд. істор. наук / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2010. – 190 с.
17. *Клебан Л.* Наукова та громадська діяльність Михайла Возняка в роки другої світової війни // *Українське літературознавство.* – Львів, 2011. – Вип. 73. – С. 228–235.
18. *Лежкий М.* Голос у діалозі генерацій (Михайло Возняк в оцінці Івана Франка) // *Українське літературознавство.* – Л., 2010. – Вип. 69. – С. 202–208.
19. *Лесин В.* Мій учитель // *Академік М. Возняк і розвиток української національної культури. Тези. Наукові читання.* – Львів, 1990. – 105 с.

20. *Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова* / Редкол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. – Л., 2006. – 560 с.
21. *Літературознавча енциклопедія: У 2 т.* – К.: Видавничий центр “Академія”, 2007. – Т. 2. – 624 с.
22. *Мельник Я.* Студії поетичної творчості Івана Франка в науковій спадщині М. Возняка // *Академік М. Возняк і розвиток української національної культури. Тези. Наукові читання.* – Львів, 1990. – 105 с.
23. *Мельник Я.* “...Чого ще не згриз зуб часу”: українські рукописні збірники в науковій спадщині Михайла Возняка // *Українське літературознавство.* – Л., 2011. – Вип. 73. – С. 220-227.
24. *Микитюк В.* Періодизація історії української літератури у синтесах Омеляна Огоновського та Михайла Возняка // *Українське літературознавство.* – Л., 2010. – Вип. 69. – С. 160-169.
25. *Микитюк В.* Рецепція педагогічної прози Івана Франка / Reception of Ivan Franko Pedagogical Prose // *Spheres of Culture* / Ed. By Ihor Nabytovych. – Lublin, 2012. – Vol. 2. – С. 88-95.
26. *Мороз М.* Визначний франкознавець // *Радянське літературознавство.* – Л., 1981. – Вип. 10. – С. 60-66.
27. *Мороз М.* Невтомний трудівник науки // *Жовтень.* – 1981. – № 10. – С. 137.
28. *Нечиталюк М.* Післяслово // *Возняк М.* Історія української літератури. – Л., 1994. – Кн. 2. – С. 539-543.
29. *Нечиталюк М.* “Честь праці!”: Академік Михайло Возняк у спогадах та публікаціях. – Л., 2000. – 424 с.
30. *Сварник Г.* Архів Івана Франка в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка // *Записки ЛНБ ім. В. Стефаника.* – Л., 2006. – Вип. 14.
31. *Федорак Н.* Маркіян Шашкевич і його літературна творчість сьогодні // *Вісник НТШ.* – Львів, 2011. – № 45. – С. 14-16.
32. *Франко І.* [Рецензія на видання: Михайло Возняк. Маркіян Шашкевич як фольклорист. Львів, 1911] // *Франко І.* Збір. творів: У 50 т. – Т. 38. – С. 500-502.

Отримано 25 лютого 2015 р.

м. Львів